

PROSVETNI DEL

Keramična šola Fr. Kralja, vaza

Osamosvojitve slovenske keramike

Dr. Stanko Vurnik

Ljubljanska tehnična srednja šola je letos ob zaključku šolskega leta priredila razstavo del svojih gojencev. Med drugimi umetnoobrnimi izdelki so vzbujali pozornost zlasti keramični izdelki. Ti so v mnogočem, zlasti v dekorativnem in oblikovnem zmislu kazali vplive slikarja in kiparja Fr. Kralja, ki je na tej šoli nastavljen za profesorja.

Često se je v naši javnosti že naglašal dekorativni učinek umetnin bratov Kralj, zlasti ob delih njune »ekspresionistične« faze, v kateri sta mnogo storila i za arhitektonsko i za knjižno itd. dekoracijo. Zato moremo vplive na našo umetnoobratno produkcijo s te strani le pozdraviti: na eni strani je začel priznan umetnik

učinkovati na našo doslej tako umetnostno nizko stoječo umetnoobratno industrijo, na drugi strani pa pomeni napredek, ki ga je s tem dosegla naša keramika, tudi odločen poizkus osamosvojitve, zakaj naša keramična umetna obrt je bila vse do zadnjih časov, če ne že pretežen import, pa vsaj materialno in stilno pretežno tuje (nemški, češki, italijanski, francoski) vplivana.

Če se sicer ozremo po dekorativni keramični industriji na ozemlju Slovenije, vidimo, da ta industrija ni baš novejšega izvora, marveč da je ta umetnoobratna panoga gotovo ena izmed najstarejših pri nas sploh. Ljubljanski Narodni muzej hrani znatno in zanimivo zbirko postavim one geometrično ornamentirane prazgodovinske keramike, ki so jo ohranila naša tla od tedanjih prednamcev (Najdbe na Ljubljanskem barju itd.). Za kulturnega vplivanja rimske antične kulture na naše ozemlje je zelo živahno cvetela dekorativna keramika, kar nam pričajo one množice, deloma figuralno ornamentiranih izkopin pri nas iz teh časov, razstavljene istotako v Narodnem muzeju. Zlasti mrliške svetiljke in grobne posode, kakor vaze, posode in dekorativne in votivne figurine, kažejo primeroma zelo visoko umetnostno stopnjo tedanje keramične obrti.

Iz srednjega veka nam do danes še niso znani pomembnejši rezultati na tem polju in celo iz renesanse 15. in 16. stoletja vsaj podpisane keramične dekorativne obrt še ni znana, ker očitno še ni »odkrita«. Pač pa se razširi v 17. stoletju pri nas ta obrt v obliki živahnega izdelovanja majolik. Te znane posode kažejo s svojim imenom, tipično poznorenesančno obliko in z vžgano dekoracijo v žolto-modro-rjavocrnem na todobno italijansko produkcijo in njen stil. Komaj se domače majolike morda ločijo od italijanskih, figuralno ali rastlinsko ornamentiranih, po obligatnem dvoglavem orlu (glej ga na majoliki na sliki pril. V.), ki je pri nas ena izmed najbolj tipičnih ornamentalnih sestavin že od davna. Italijanski vplivi na našo keramiko 17. in 18. stoletja niso nobeno čudo v času vseplošne romantične preplave naše kulture: v teh časih se slika, kipari in zida po italijanskih vzorih in se ljudje oblačijo, govore in jedo pri nas italijanski. — Do 19. stoletja se ti vplivi nadaljujejo. Nedvomno domača je industrija reliefiranih figuralnih pečnic z mnogovrstno motiviko: Madona med cveticami, Sv. Jurij, Sv. Trojica, često dvoglavi orel (glej peč v dvorani Etnografskega muzeja) itd. Dočim se te domače industrije drži pretežen ljudskoumetnosten značaj, kraljuje v mestih tačas večinoma umetnostno višje stoječi italijanski in nemški import.

Prvi poskusi osamosvojitve domače keramične dekorativne industrije datirajo v čas »ljubljan-

skega porcelana« iz obližja umetniškega in umetnoobrnega mecena barona Cojza ter v čas početkov te industrije v Kamniku in okolici (kamniški porcelan, glej razstavo v »stekleni« dvorani Narodnega muzeja v Ljubljani! Glej na sliki pril. V. solnik, predrti krožnik in veliko vazo iz Ljubljane, posodico za omako in nepredrti krožnik iz kamniških delavnic). Če si ogle- damo poznorokokoške in empiriskoklasicistične forme na sliki na pril. V., nam je težko govoriti o bistvenih razlikah te naše keramične industrije z istodobno v Avstriji, Nemčiji in Italiji. Pro- dukcija ni kdovekako cvetela, ker se je imela stalno boriti z importom. O kaki pravi osamo- svojitvi prav za prav še ne more biti v stilnem ali nacionalnem oziru pravega govora, vendar je bil to prvi korak k njej.

Kdo ve kakšne razmere so ovirale razvoj naše keramične dekorativne obrti, ki jo vidimo v tako bujnem cvetu v Italiji, Franciji, Angliji, Nemčiji preteklih stoletij. Poleg gori omenjenih delavnic je pri nas cvetela le še avtohtona lončarska obrt v nekih otokih, kakor v Ribnici, Komendi, Šo- štanju, Prekmurju itd., ki pa se je je držal pečat ljudskoumetnostne višine v kvaliteti in se je v nekam degeneriranem, zapoznelem formatu drži še danes.

V modernem času keramika ni igrala majhne vloge v Evropi. Za secesionizma in impresionizma smo videli arhitekto oblačiti svoje stavbe v ke- ramične, barvane plošče (Wagner, Plečnik, Fa- biani itd.), pojavila se je keramična plastična arhitektonska dekoracija v velikem obsegu. Znova je zacvela ta industrija v posodju in figurah, pri nas pa je prevladoval večinoma še vedno import.

Šele ko smo dosegli južni Slovani lastno dr- žavnost, je individualistični duh marsikaj izpre- menil na kulturnem, kakor političnem in gospo- darskem polju, kjer smo videli nebroj osamo- svojitev v duhu novega časa. Ni čuda, da je v tem, takim času in iz takih tal zrastle tudi po- buda za poživitev in osamosvojitve domače keramične produkcije z ustanovitvijo keramične šole na Tehnični srednji šoli v Ljubljani in Kraljevo nastavitve na tem zavodu moremo smatrati za važno etapo v razvoju te panoge pri nas.

Kraljeva šola se svojih nalog, kakor sem se prepričal, tudi zaveda. Razstava, o kateri smo govorili uvodoma, je pokazala presenetljivo dej- stvo, da moremo že v kratkem upati na lastno, umetnostno visoko stoječo keramično industrijo, ki bo zmožna nadomestiti in napraviti nepotreben tuji import. Šola se uri v oblikovanju vseh mo- gočih keramičnih izdelkov, od arhitektonske dekorativne vzdane plošče do skodele, od vaze do dekorativne plastične figurine, kakor kažejo priložene reprodukcije na slikah.

Zanimajoč se za to delo, sem obiskal Kralja in pomenila sva se o estetskih možnostih v ke- ramiki, o njega dekorativnih načelih in ciljnih, ki jih pri tem delu zasleduje, o čemer naj tu po- ročam ter dopolnim z lastnimi opažanji.

Kar se tiče estetskih možnosti v keramičnem materialu in tehniki, je brez nadaljnega gotovo, da je čisti dekorativni element tu kakor pri vsaki obrti vezan na določeno porabno obliko, n. pr. dekoracija vaze, pečnice, krožnika itd. Izrazne možnosti so v obrtni industriji nedvomno bolj omejene kakor v tako zvani čisti, absolutni umetnosti, plastiki in slikarstvu. Na polju kera- mike obstoja pa še druga vezanost, ki je v zvezi s posebnostjo in kakovostjo keramičnega mate- riala samega na sebi. Ta material, kakor mi je zatrdil Kralj, zahteva v »florisu« okroglastih, v gradnji dokaj statičnih form s sklenjenimi, nepretrganimi plastičnimi obrisi. Zelo vertikaliz- tična, to je tanka in visoka forma, je v tem materialu manj možna, omejena je celo skala barv, ki se dado temu materialu vžgati.

In vendar se dado, kakor bomo videli, tudi te posebnosti keramičnega materiala in tehnike estetski izrabiti, izrabiti celo v eminentno so- dobne stilne svrhe. Če pogledamo postavim deko- rativno porcelanasto plastiko Madona (slika na str. 205), nam je po godu njen moderni, plastično sklenjeni obris in njena statična oblika, ki se določno »useda« na podlago in se iz nje logično navzgor razvija prav po sodobnih plastičnih načelih, kakršne vidimo v plastiki in v arhitek- turi in ne v zadnji vrsti v današnjem slikarstvu. Naravnost bistveno nasprotje so stilu te figure oni znani »secesionistični« produkti in oni iz dobe impresionizma in idealizma, v katerih so prečesto, skoro praviloma poudarjeni baš sliko- viti, to je atektonski, nestatični nesimetrični elementi. Tako vidimo tudi, da nobena posoda iz Kraljeve keramične šole ne stoji na tleh s tanko nožico, iz katere bi se razvijala nestatično večja forma. Oblike, kakor jih vidimo na naših repro- dukcijah, so hote logične in preproste, elemen- tarne, pa zraven porabne, da v združitvi teh dveh svojstev spominjajo naravnost na antiko in stare.

Dekorativna načela se izživljajo v izdelkih Kraljeve šole v vezanih slučajih v deloma samo- stojnem »poživljenju« danih ploskev in form. Ženska figura na beli vazi z zlatim obročem ali hišice na posodi gotovo ne »tolmačijo« oblike posode, vendar pa dekoracija ni povsem samo- stojna, da bi živela od forme povsem neodvisno, lastno življenje. V kompoziciji sledi dekoracija dani ploskvi na eni strani, na drugi pa sledi nekim vodoravnostnim tendencam v gradnji v zmyslu statike. Tako sledi dekoracija obeh krož- nikov na veliki sliki spodaj v kompoziciji poteku krožine krožnikove ploskve, nasprotno pa je vrhnji krožnik, ki je le dekorativen in za obe- šanje na steno namenjen, povsem vodoravno ornamentiran. Ornamentalne sestavine imajo realističen značaj, često se približujejo antiki, sicer pa kažejo jako izrazit značaj Kraljevih vplivov. Mislim, da mora odpor, na katerega je nekdanj zadela umetnost bratov Kraljev pri po- vprečni publiki radi svoje »nerazumljivosti«, sedaj, ko se je dekorativna nota te umetnosti tako porabno izkazala na polju keramične deko- racije, odpasti.

O ciljnih svojega dela mi je Kralj izrazil želje, ki so želje vsakogar, ki želi osamosvojitve naše keramične dekorativne umetnosti od importiranega, često zelo nizkokvalitetnega blaga, kakor smo govorili začetkoma.

Dekorativna umetnost ima v našem času čedalje večji pomen, ker je nekako zahteva duha našega, precej materialistično razpoloženega časa. V tej zvezi je delo Kraljeve šole važna stopinja v delu za poživitev in osamosvojitve domače keramične obrti v tržnem in stilnem zmislu. Kraljev vpliv nanjo nam je pa jamstvo za sodobne kvalitete.

Šola naj bi blagodejno vplivala na našo avtono, degenerirano podeželsko keramiko, da bi kmalu mogli Slovenci sami postaviti na trg domačo, moderno občuteno dekorativno umetnost, ki bi nadomestila često zelo slab in drag uvoz.

Problem slovenske izobrazbe

Franjo Čibej

5. Konkretna in praktična vprašanja

Ideja nove slovenske izobrazbe ne sme obviseti v zraku, postati mora realnost. A vsaka realna stvar ima svojo domovino in mora imeti svojo domovino v veliki istinitosti življenja. Naša ideja se mora pogrezniti v zemljo in v živih tleh ustvariti novo prelivanje. Potrebno je, da svoje misli še nekoliko konkretiziramo in tudi vsebinsko določimo; pokazati moramo na živih kosih življenja, kako naše misli segajo v istinitost in kako so najneznatnejše točke odvisne od temeljne postavke. Doslej smo imeli pred očmi skoroda le formo, ki ji moramo dati sedaj še krvi, barve in polnosti.

Pri srcu nam je slovenska izobrazba, slovenskega človeka hočemo obdati z duhovno-kulturnimi vrednotami in pustiti ga hočemo, da bo ob tem svetu zrastel. Dati mu hočemo svobodo, da se bo z vso svojo notranjo silo boril za svojo podobo, za idejo, ki jo je Bog položil vanj. Pričakujemo, da bo uresničil novo življenjsko formo. K temu mu hočemo pomoči, storiti hočemo zanj vse, — prisiliti v določeno smer pa ga ne moremo. Mi, ki smo ga vzgojili in izobličili, homo stali na bregu in gledali, kako bo ta mladina šla naprej za novimi cilji in novimi bregovi, ki jih mi nikoli nismo slutili, in še manj bo nanje stopila naša noga. Ne moremo vedeti, kaj bo prinesla bodočnost, in nezmislno bi bilo v tem pogledu nekaj pre-judicirati.

A nekaj pa vendarle lahko damo našemu človeku na pot: so nekateri nazori, nekatere misli, nekakšna vrednotenja in ocenjevanja, za katera moremo zastaviti svojo besedo. So nekateri motivi, tičoči se našega dušnega življenja, naše javne slovenske morale, javnega mnenja, druž-

be, so drobci svetovnega nazora, tičoči se našega odnosa do prirode, umetnosti, Boga, domovine, otroka, preteklosti, ki ne moremo pogledati preko njih in ki jih ne moremo zatajiti.

Ne vemo, kako bo jutri; a naš življenjski instinkt nam pravi, da je tu resnica, tu naravnost živa žareča resnica, a tam laž in ogabnost. In še finejše odtenke moremo razločiti. Tu je dobra volja, a manjka vitalne sile, tu je napol-laž, tam nedolžna medlost, in še tam v ospredju ali zadaj v kotu konvencija, ki izgleda nedolžno, a hrani na dnu pogubo za duhovno življenje. Zadovoljiti se ne moremo z vsem, če bi vzeli vse na znanje in počakali, da bo že kako, bi si sami sebi izpodžagali vejo. Držati se moramo črte, ki smo jo orisali, in se izprašati, kaj sledi iz začrtane smeri, kaj zahteva čas od nas danes in kako moramo ravnati, da ne bomo nobenega temelja položili napačno. V tem zmislu hočemo postaviti nekatere norme in misli ter omeniti nekaj konkretnih slučajev, da bo osnovna ideja še jasnejša.

O našem odnosu do religije in krščanstva smo že obširno govorili, o našem življenjskem in svetovnem nazoru tudi. Kakor se v religiji uveljavlja naše najgloblje čuvstvovanje, v transcendenco absolutno zaupajoče in svoj spas pričakujoče doživljanje, se v svetovnem nazoru izraža osnovni ton našega bistva; način, kako gledamo v svet, da se ga ne bojimo, da nam je priroda zvest prijatelj, gora ljubo zatočišče, prostor nekaj, kar treba napolniti, čas nekaj, kar treba izčrpati itd., kolikor je pač variant za to eno življenjsko čuvstvo.

Umetnost nam ne more biti le videz ali pa svet, kamor se zatečemo iz težkega realnega življenja; a tudi ni kurioznost, ki bi jo hodili gledat na razstave, ali o kateri bi čitali esteti-cistična razglabljanja. Umetnik je ustvaril umetnino iz svoje srčne krvi; ustvaril je objektivni kos sveta, a v njem izpovedal svoje vizije, gledanja in odkritja. Umetnik je videc, in mi, ki doživljamo njegove stvaritve, sledimo njegovemu pouku. S tem ne zagovarjamo tendencioznosti v umetnosti, a zavračamo l'art pour l'artizem, ki pozablja, da je stil umetnine paralela stila v življenju.

Filozofija in znanost sta zvesti spremljevalki vsega našega početja, na nekatera vprašanja moreta dati zadnji odgovor, nekatere kontraverze more končno rešiti le znanost. Znanosti se ne smemo ustrašiti, tudi religija in umetnost sta varni pred njo, če se pa mešata z njo, jima to ni v prid. Boj življenja proti znanosti, njenemu pozitivizmu in historizmu je odveč. Iracionalni, instinktivni in ideološko-demagoški momenti so tu izključeni. Znanost ima svoje zatočišče v univerzi in drugih zavodih, iz katerih mora biti izobčena vsaka politika in tendenca.

Pojem morale in etosa nam mora biti nadvse važen. Običajni kodeks je zastarel, kazuistika je brez moči napram današnjemu življenju. Ko se bo ustalil novi etos in stvorilo določeno etično čutenje, bo s tem tudi dana